

Славо СТОЈКОВИЋ

СТРАДАЊА ЗБОГ ПЕСАМА О БОКИ

У Росе, малу луку старију од хиљаду година, на самом улазу у Бококоторски залив, чешће су навраћали непријатељи него пријатељи. Историја је забележила да су се у зиму 841-841. овде искрцали Сарацени, гусари са обала северне Африке и на свом страшном походу срушили све до чега су доспели - на јадранској обали Росе, Котор и Будву. Тако је ова некадашња лука коју данас краси неколико напуштених палата ушла у писану историју. Легенда, попут оне од неколико деценија раније, тачније - 809. године, говори да су на Росама Которани купили главу Светог Трипуна, свог будућег заштитника. Као у свим легендама, све је лепо и спорно, ипак спорно није да је кроз цео Средњи век трговина светачким моштима била један од најуноснијих послова.

У Росама се 1882. године родио песник који ће због родољубљем надахнуте песме “Бокешка ноћ”, објављене у дубровачком листу „Срћ“, смртно страдати одмах након заточења у дубровачкој тамници јануара 1904. у 22. години. Реч је о неправедно заборављеном Урошу Тројановићу. На пут злехуде и трагичне славе кренуо је са Роса преко Дубровника у Беч да би, у пратњи полиције, на силу враћен у Дубровник. Убрзо је окончао живот заједно с још неколицином младих дубровачких Срба.

Десетак година доцније, такође од царског Беча оптужен за велеиздају, Алекса Шантић, аутор чувене песме „Бока“, биће заточен у логору у Коњицу. Енглези се хвале да су побили „више стотина“ ирских песника. Аустријанци, кад би хтели, могли би да признају да су пресудно допринели прераном окончању живота двојице српских песника, Тројановића и Шантића.

Поводом смрти Уроша Тројановића, у непотписаном тексту огласио се Српски књижевни гласник у броју I од 1904. године.

“Његова смрт била је једна од највише и најискреније оплаканих у иначе трговачком и несентименталном Дубровнику. Никада се можда више није суза пролило на маленом дубровачком гробљу на Бонинову, том природном маузолеју између Михајла и св. Јакова него што је то било над гробом овога младог Бокеља. И никада можда с више оправданих узрока. Рођен 1882, у Росама, малом месту при уласку у Боку Которску, Урош Тројановић је изучио основну школу и гимназију у Боки и Дубровнику, и

под јесен 1902. уписао се правни факултет бечког свеучилишта. Тек што се био уписао, морао је прекинути своје универзитетске студије. “Бокешка ноћ”, прва његова песма, која му је донела много више признања него што се он могао надати, изашла је већ била у дубровачком часопису. Вест о томе донели су му прво полициски чиновник и жандари аустриски. Једно јутро банули су у његову ћачку собицу у Бечу да га стражарно спроведу у тамницу и на суд, ради велеиздаје, за коју су га оптужили због поменуте песме. После дугога путовања, за време којег су власти решавале у коју ће га тамницу царевине бацити, Тројановић је, једнако праћен оружаном стражом, доведен у запрепашћени и преплашени Дубровник и бачен у мрачне и студене тамнице дубровачкога Кармена, под бедемима где сунце никад не сија. Доцније, Тројановић је изведен пред суд да брани своју песму од оптужбе држаног тужиоца за велеиздају. Кажу да у дубровачком суду није скоро појава и одбрана оптуженика учинила тако јак утисак на суд и слушаоце, као појава и одбрана Тројановићева. Млад, леп, нежна лика, паметних очију, плаве косе, ведра и отворена чела, необично умиљат и симпатичан, Тројановић је слободно и отворено, са озбиљношћу зрела човека који верује у правду, тачку по тачку побијао наводе државног тужиоца, објашњавао естетски смер политички инкриминисаних места у својој песми, доказивао потпуну апсурдност оптужбе која је налазила кривице и велеиздајничке намере чак и у томе што је песник рекао да зора свиће у Боки Которској с црногорскога Ловћена, бранио и себе и “Срђ” од оптужбе која је целу аферу створила. Зна се како афера свршила, и како је Тројановић убрзо био ослобођен тамнице. Али ако је Тројановић и био ослобођен тамнице, он је веома патио од ње. Латентна болест, која је у његовој породици била наследна, избила је одједаред после његова тамновања. Његово нежно лице почело је да бледи, очи да се увлаче у главу, чело да одбија самртну боју, нос да се шиљи, образи да се провиде. Он је сав почео да вене и да се гаси полагано, док није убрзо умро. Угасио се кад су најлепше наде за њ везиване, кад је редакција “Срђа”, оскудна подмлатком у њему угледала толико жељеног и једва стеченог свога сарадника. Она је, у осталом, имала пуно права да на њ толико наде полаже, пошто је Тројановић показао леп таленат, нарочито по поетској идеји своје “Бокешке ноћи” и по два три врло лепа стиха свога “Рата за српски језик и правопис”. Тим двома јединим штампаним песмама показао је и врло лепо разумевање књижевне критике, по скицама једног свог неизрађеног реферата о скорашњој збирци песама. Он је био заслужан да не само “Срђ” него и други српски књижевни листови такве исте наде на њ полажу”.

Има наговештаја да је овај прелепи некролог написао Богдан Поповић, један од највећих српских критичара, у оно време власник и уредник “Српског књижевног гласника”.

“Бокешка ноћ” Уроша Тројановића била је један од последњих крикова за слободом младих дубровачких Срба с почетка прошлог века.

Урошева смрт још једном је усталасала српску дубровачку омладину па се, управо с таквим потписом - "Српска Дубровачка Омладина" - у часопису "Срђ" број 1. од 16. јануара 1904. појављује песма "Над гробом правника Уроша Тројановића". У истом часопису могу се прочитати још три песме посвећене овом младом Србину с Роса.

Сазнавши за смрт млађег брата Уроша, др Владимир Тројановић (1864.), лекар, песник, посланик, тешко потресен, завршио је живот у душевној болници у Шибенику, пола године касније, у ноћи између 2. и 3. јула 1904. Сахрањен је на болничком гробљу. Владимир је аутор више песама, колико је познато – 25. Песма његовог млађег брата Уроша ("Бокешка ноћ") уздрмала је Аустрију и избекумила хрватске националисте у Дубровнику.

Истраживачи живота и дела браће Уроша и др Владимира Тројановића - Новак Миљанић, Васо Ивошевић, Максим Злоковић - више пута су апеловали да се тело старијег брата др Владимира пренесе из Шибеника у Дубровник. "По трагичности удеса Владимира и Уроша, браће Тројановића из Роса, јединствени су мени познати случај" написао је Новак Миљанић.

О кратком животу Уроша Тројановића најпотпуније је писао угледни књижевник радник Петар Колендић у књизи „Моја сјећања и запажања“ са поднасловом „Из старог Дубровника“.

„Тек кад сам био у шестом разреду гимназије, школске 1900-1901. године, неки Срби, ђаци из старијих разреда, у првом реду каснији публициста и политичар Стијепо Кобасица и симпатични млади Бокел Урош Тројановић, брат заступника Владимира, преузели су нову организацију Срба гимназијалаца...И покренули су „Пому“, писану руком. „Пома“ је излазила једном мјесечно, с чланцима у латиници или ћирилици, већ како је који писац свој чланак понудио. Лист је тако, добро контролиран од нас, у једном једином примјерку ишао од руке до руке само међу ученицима виших разреда. Име „Пома“ добио је по истоименој пјесми Меде Пуцића за коју се тад говорило да представља цио програм Срба на Приморју...Сарадника је било мало, јер је мало, једва тридесетак, и било Срба у дубровачкој гимназији...Импонирао ми је само један оригинално замишљен циклус сонета младог Тројановића који ће, наскоро затим, пострадали ради своје пјесме „Бокешка ноћ“. Хтио је, изгледа ми, дати неки римовани преглед дјела новијих српских писца. Три-четири сонета, на примјер, имали су заједнички натпис Ђура Јакшић, а сами сонети носили су римске бројеве и као мото сваки у углу натпис неке Ђурине романтичне приповијетке у стиховима: Невеста Пивљанина Баја, Барјактаровићи итд. док им је сонет лапидарно и духовито препричавао садржину тог спјева.“

Други годишњак „Поме“, како су и Тројановић и Кобасица свршили гимназију и отишли на универзитет, препустили су мени да га ја

уређујем...Један наш излет у Котор осигурао нам је као сарадника Шпира Желалића, који се онда бавио писањем пјесама и свршио као савјетник предртног нашег посланства у Аргентини.“

Изразито националистички лист „Црвена Хрватска“ у броју од суботе 11.септембра 1902. објавила је и преко целе прве стране денунцијантски текст о „Српској пропаганди међу ученицима у Дубровнику“, после чега су уследила хапшења. Најпре Антун Фабрис, главни и одговорник листа „Срћ“ у којем је песма „Бокешка ноћ“ објављена, потом и Антун Пасарић, власник Српске дубровачке штампарије, а неколико дана доцније и Урош Тројановић и то у Бечу, где се налазио на студијама и уз пратњу полиције спроведен у Дубровник.

„Остали су сва тројица пар мјесеци у истражном затвору и пуштени су на слободу на Бадњи дан 1902. године“ писао је др Лујо Бакотић у књизи „Срби у Далмацији“. „Влажне дубровачке тамнице у зимско доба упропастиле су здравље све тројице и они су за годину дана умрли. Убила их мемла од камена“.

Било је, додуше, и раније покушаја да се браћа Тројановићи „бар у гробу“ споје. Познати национални радник и књижевник, игуман манастира Бања код Рисна, Дионисије Миковић, издавач и уредник више часописа, у Календару „Бока“ за 1913. годину, написао је:

„Иако му тијело почива у земљи која није туђа него наша, пренесимо га, јер милија му Бока бјеше од свега. Омладино, која си се његовом збору и дјелима одушевљавала, подизала га и клицала, прени се да му се кости пренесу у родну земљу“.

Аустријске власти, међутим, нису дозволиле пренос посмртних остатака др Владимира Тројановића у Дубровник, очигледно из бојазни да би се тај чин претворио у политичку и националну манифестацију. Следили су ратови, балкански и светски, царевина против које су се борила браћа Тројановић је нестала, али је на жалост нестала и успомена на ове изузетне људе, браћу Владимира и Уроша Тројановића са Роса из Луштице.

Тек недавно се сазнало да је Владимиров син Душан Тројановић, београдски новинар и издавач, после Другог светског рата, пренео очеве остатке из Шибеника у Дубровник тако да браћа, најзад, поново спојена у смрти, почивају у заједничкој гробници, на гробљу Бониново. Урош се није женио, а др Владимир је имао сина Душана, оца првакиње београдске опере Милице Миладиновић. Владимиров праунук, Душанов унук и син Миличин, оперски редитељ светског угледа Дејан Миладиновић, сваког лета долази у кућу славних предака по мајци, Тројановића, на Росе.

Бока се није одужила песничкој браћи Тројановић. Београд јесте, једна од улица у овом граду, надомак Северног булевара, носи Урошево име.

У тексту „Срби и Дубровник“ (у зборнику радова Европа и Срби) Светлана Стипчевић примећује „да се, почев од половине XIX века, почело

напуштати Вуково начело о Србима све три вере и закона“. Погрешно је, истиче Стипчевићева, а у томе је предњачила СПЦ, супротно Вуковим идејама, српство везивати искључиво за православље.

„У време стварања српске националне државе, српска књижевна елита неће своје корене и ослонце тражити и наћи у старој дубровачкој књижевности, као што ће то учинити Хрватска у доба илиризма...Тиме смо се одрекли свих Срба католика у Далмацији и Дубровнику, а самим тим и њихове књижевности и културе“.

Тешко је да има Бокелја који песму Алексе Шантића „Бока“ не зна напамет, јер је учи већ у основној школи. Прелепи, поетски и патриотски стихови овог мостарског Србина и данас се, понекад, рецитују, јер ова песма поседује и несумњиву естетску вредност, о чему сведочи и њен избор у друго издање “Антологије новије српске лирике” Богдана Поповића (Београд, 1912). Уз “Боку” се у овој одавно класичној књизи нашло још 11 Шантићевих песама. У првом издању (Загреб 1911) ове песме, због цензуре, међутим, није било. “Бока” је заувек остала у слуху и свести сваког Бокелја, али је мало оних који знају да је Алекса Шантић због ове песме оптужен за велеиздају и да је судски процес против нежног и болешћу оптерећеног песника трајао за скоро све време Првог светског рата.

Јосип Лешић је 1990. у Сарајеву објавио књигу “Алекса Шантић - роман о пјесниковом животу” и на више од 300 страна надахнуто реконструисао време у којем је песник живео. О тадашњем положају, Алексином и осталих Срба у Мостару на почетку XX века, написао је:

“Након првог крвавог погрома и физичког затирања српског народа у Босни и Херцеговини (у то вријеме је објешено, ухапшено и малтретирано у затворима око осам хиљада Срба), аустријске власти су приступиле организовању велеиздајничких процеса, било појединцима, било групама, како би пред европском јавношћу оправдали ликвидацију истакнутих српских политичара и јавних радника. На списку велеиздајника нашао се између осталих и Алекса Шантић...”

Оптужен је 13. новембра 1914. за велеиздају због песме “Бока”, први пут објављене, заједно с другим песмама, уредно цензурисаних, у Мостару, у штампарији Пахер и Кисић. Песма се нашла и у посебној збирци “Пјесме”, у издању Српске књижевне задруге 1911, најзад у Поповићевој “Антологији” 1912. године. „Боку“ је Шантић написао у Херцег Новом, сведочи Зуко Џумхур, велики човек и велики Новљанин. „Твој стас био је најљепше стабло у људској шуми“ рекао је Зуко приликом откривања спомен бисте Шантићу, 2. фебруара 1979. године.

По избијању Првог светског рата настала је широм аустроугарске монархија потрага за инкриминисаном збирком песама, покупљена је из библиотека и читаоница, а песник се нашао у гарнизонском затвору. После краћег времена пуштен је уз обавезу да “до даљњег остане у Мостару,

све док надлежне власти не донесу наређење да се евакуише и настани у неком другом мјесту, које ће му органи накнадно одредити”.

На првом саслушању, 15. марта 1915, Шантић је одбио помоћ адвоката и на бројна питања судије др Голдфингера вешто се бранио.

“Пјесму Бока писао сам назад тринаест до четрнаест година, када сам био на купању у Боки Которској. Налазећи се тамо под утисцима љепоте природе мене је занио пејзаж, па је то био разлог да сам ја ту пјесму написао”.

На оптужбе за стихове уперене против државе Аустро угарске односно за велеиздају (параграф 142. казненог законика) Шантић је изјавио:

“У то доба пламтјела је међусобна борба и мржња између Срба и Хрвата у Далмацији, Приморју и Хрватској, која се особито истицала пригодном избора за општине и сабор. Мене као пјесника, који једнако љубим и хрватски као и српски народ, бољело је ово трење и међусобна мржња, те ради тога у истом пејзажу Боке дотакао сам се те мржње и раздора. Међутим, прва строфа која почиње стихом “Наша мила Боко, невјесто Јадрана”, као и читава друга строфа, која завршава стихом “Да вјечито шумим и да пјевам теби” - са преласком у трећу строфу “И да с тобом гледам на тај Ловћен плави” - односе се само на пејзаж ради естетског приказивања љепоте Боке и ради љепше слике”.

На упорно пропитивање судије др Голдфингера, песник је наставио да објашњава, на свој и једнако вешт начин, шта је хтео да каже кад је писао “Боку”.

“Под утисцима мржње између Срба и Хрвата која је мене јако пекла, носио сам у срцу једну жељу да тај братски раздор и мржња чим прије престане, те сам ради тога рекао у пјесми Бока: “Па једнога дана кад се Господ јави”, тј. Господ љубави и братске слоге, “Кад орлови наши високо заброде”, тј. кад се млади, интелигентни људи појаве са свијетлијим мислима које ће донијети братску слогу и љубав, “И са твојих руку пану гвожђа тврда”, тј. пану окуви мржње и несреће која се била увријежила међу српским и хрватским народом, “Да побједну химну слушам с твојих брда”, тј. кад пану окуви братске мржње желио сам да химну братства и јединства чујем са Бокиних брда, “И да с тобом славим дан златне слободе”, тј. кад ова мржња једном престане и кад окуви мржње пану, да онда славим дан братске љубави и ослобођења од магле нашег међусобног неспоразума и зађевица”.

Уместо пресуде за велеиздају, Шантић је послат “у изгнанство” у Коњиц, али државни тужилац га није заборавио. Тужилац је сматрао да песник јасно истиче жељу ослобађања Боке Которске, тј. Далмације од Аустро Угарске и припајање ових крајева Црној Гори.

Лешић: “Коментаришући Шантићеве изјаве које је он дао у истрази, државни тужилац истиче да су оне неистините, јер више је

него очигледно да пјесникова “завјетна мисао” није “једнакост људи”, већ тенденција успостављања великог Душановог царства, које би се постигло припајањем свих југословенских земаља Краљевини Србији”.

Одговарајући на питање тужиоца Ретла, који је желео да чује какав принцип песник заступа у вези “мржње Срба и Хрвата” Шантић је рекао:

“Стојећи на принципу народног јединства Срба и Хрвата, жељно сам вапио за даном када ће и једни и други увидјети своју погрешку и доћи до сазнања да су браћа и по језику и крви”.

Колико је, за Шантића, то уједињење Срба и Хрвата било срећно, казује пример из првих дана нове државе када је цензурисана (избачена) ХВП песма из збирке превода “Песме роба”. Неочекивано се поново нашао у “велеиздајничкој” ситуацији, пише Лешић, слично оној из времена Аустро угарске монархије, када су га прогнали због песама, саслушавали и судили.

“Никада нисам могао мислити да ће се моје ствари запленивати у слободној Краљевини СХС. Какво грозно разочарење”! - написао је Алекса у писму свом школском другу, пријатељу и побратиму Атанасију Шоли, председнику Народног вијећа Босне и Херцеговине.

ЛИТЕРАТУРА

- Часопис „Срђ“, Дубровник
- „Српски књижевни гласник“, Нови Сад, 1904. број 1
- Новак Миљанић: „Пјесници браћа Тројановићи из Роса“, „Бока“ 4, Херцег Нови 1972.
- Васо Ивошевић: “Браћа Тројановићи“, „Сусрети“, Титоград 1955.
- Максим Злоковић: “Вељко Радојевић, књижник и фолклорист“, Бока ХИ, Херцег Нови 1979.
- Петар Колендић: “Моја сјећања и запажања“
- Лујо Бакотић: „Срби у Далмацији“
- Календар „Бока“ 1913.
- Светлана Стипчевић: „Срби и Дубровник“
- „Антологија новије српске лирике“ Богдана Поповића, Загреб 1911.
- „Антологија Новије српске лирике“ Богдана Поповића, Београд 1912
- Јосип Лешић: „Алекса шантић – роман о пјесниковом животу“, Сарајево 1990.
- Славо Стојковић: “Браћа Тројановић, „Слово“, Никшић, број 23, септембар 2009.